

אל גינת אגוז ירדתי

אל גינת אגוז ירדתי לראות באפי הנחל לראות הפךה הגפן הנצו הרמנים: (שיר השירים ו יא).¹

שמות רבה לו א – האגוז ברשימת העצים הנחשבים

"ואתה תצוה אל בני ישראל ויקחו אליך שמן זית כתית למאור". זהו שכתוב: "זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך" (ירמיה יא טז) - וכי לא נקראו ישראל אלא כזית הזה בלבד? והלא בכל מיני אילנות נאים ומשובחים נקראו ישראל! נקראו בגפן – שנאמר: "גפן ממצרים תסיע" (תהלים פ ט), בתאנה – שנאמר: "כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם" (הושע ט ו). בתמר – שנאמר: "זאת קומתך דמתה לתמר" (שיר השירים ז ח).² בארז – שנאמר: "כארז בלבנון ישגה" (תהלים צב ג). באגוז – שנאמר: "אל גינת אגוז ירדתי" (שיר השירים ו יא). וקראו בכל מיני שלחים, שנאמר: "שלחך פרדס רימונים" (שם ד ג), ובא ירמיה לומר: "זית רענן יפה פרי תואר!"³

שיר השירים רבה פרשה ו (דונסקי סימן יז) (וילנא סימן יא) – ייחודיות האגוז⁴

"אל גינת אגוז ירדתי" - אמר ר' יהושע בן לוי: נמשלו ישראל באגוז - מה האגוז נגזזת ונחלפת,⁵ לטובתה היא נגזזת. למה? שהיא מחלפת כשיער הזה שנגזז ונחלף, וכצפרנים הללו שנגזזין ונחלפין. כך, כל מה שישראל נגזזין מעמלך ונותנין לעמלי תורה בעולם הזה, לטובתן הן נגזזין ונחלפין להם, ומרבין להם עושר בעולם הזה ושכר טוב לעולם הבא.⁶

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: מה הנטיעות הללו אם את מכסה שורשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות, ואם לאו אין מצליחות. אבל האגוז הזה אם את מכסה שורשיו בשעת נטיעתו אינו מצליח, כך ישראל: "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כ"ח).⁷

¹ עצי הפרי השכיחים בארץ ישראל ומשמשים כדימויים בתנ"ך הם: גפן, תאנה, רימון, זית ותמר שגם מנויים בשבעת המינים. לצידם, מצויים עצים כמו תפוח, אפרסק, שקד ושקמה. אגוז, שנזכר הרבה אצל חז"ל: במשנה ובתלמוד ("בשמן אגוזים" במה מדליקין, "שיעור אתרוג הקטן רבי מאיר אומר כאגוז וכו'"), משנה סוכה, שימש עץ חשוב לעצי המערכה במקדש. הוא מופיע בתנ"ך רק פעם אחת – כאן. (ויש לבדוק מה המצב לגבי חרוב ותפוח ועצים נוספים). האגוז של חז"ל מזוהה ע"י יהודה פליקס (הצומח, החי וכלי החקלאות במשנה, המכון לחקר המשנה, ירושלים תשמ"ג) כאגוז המלך (Walnut – Juglans Regia).

² על הדימוי הכללי של עם ישראל לתמר, על בסיס הפסוק "זאת קומתך דמתה לתמר" בפרט, מצויים מדרשים רבים. ראו למשל שיר השירים רבה ו ו בהקשר עם מתן תורה: "משל למלך שקידש את מטרונה ואמר מבקש אני לראותה, כיון שראה אותה התחיל משבחה ומקלסה, הדא הוא דכתיב: זאת קומתך דמתה לתמר, גם היא אמרה רוצה אני לראותו, כיון שראתה אותו התחילה בקילוס שקילסתו חכו ממתקים וכולו מחמדים". לתמר מגיעה התייחסות מיוחדת. הפעם נתמקד באגוז.

³ מדרש זה מופיע בראש פרשת תצוה ומטרתו להראות את יתרון הזית על פני כל שאר העצים. ראו המשך המדרש שם וכן דברינו בפרשת תצוה נמשלו ישראל בזית. אנו מבקשים להתמקד הפעם באגוז ובכ"ז בחרנו לפתוח במדרש זה, משום שהוא מזכיר במרוכז את כל העצים בהם נמשלו ישראל, כולל האגוז, שבתנ"ך איננו שייך לקבוצה הנבחרת אבל אצל חז"ל כן. ואגב ריכזו רשימת עצים והתחרות ביניהם מזכיר לנו את משל האטד של יותם בן גדעון (שופטים פרק ט) במקרא, ואת המדרש החביב על התחרות בין העצים מי יזכה במצווה שעליו ייתלה המן (אסתר רבה ט ב). מעניין לבדוק את רשימת העצים בשני המקומות.

⁴ שני המקורות הראשיים לדרשות על הפסוק שלנו הוא מדרש שיר השירים רבה זה בפרשה ו ומדרש פסיקתא רבתי פרשה יא – יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב. מה ענין גינת אגוז לפסיקתא רבתי זו? פסיקתא זו היא פסיקתא שנייה לפרשת שקלים בה נמנים ישראל דרך מחצית השקל. ענין זה דורש התייחסות מיוחדת, כולל הקשר לאגוז ובע"ה עוד נזכה לדון בו באחת משבתות שקלים הבעל"ט. לענייננו, אלה שני המקורות העיקריים לדרשות על גינת אגוז ואף שאולי הפסיקתא עשירה קצת יותר, הבאנו את שיר השירים רבה "במים אשר מעל לרקיע" ובהערות השוליים ("המים אשר מתת לרקיע") נשזור קטעים מהפסיקתא וגם ממקורות אחרים. מסתבר שרבו הדרשות על גינת אגוז ולא נוכל כמובן להביא את כולן.

⁵ מהו "נגזזת ונחלפת"? אי אפשר לומר שהכוונה לכך שעץ האגוז הוא נשיר ועלוותו מתחדשת כל שנה, שהרי הגפן, התאנה והרימון גם הם נשירים (לרימון תפוחת מרשימה בהרבה מזו של האגוז). מהלשון "נגזזת" משמע מעשה ידי אדם. אפשר שהכוונה לכך שאת האגוז היו גוזמים (גוזזים, גוזמים) בצורה חדה יותר מעצים אחרים על מנת שישאר נמוך וחזק. ועדיין הדבר צ"ע.

⁶ כאן דווקא ללומדי תורה, אבל בהמשך גם לצדקה ולגמילות חסדים בכלל, דרך תכונת הקליפה של האגוז: "מה האגוז הזה יש בו אגוזי פרך, אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנין, כך ישראל יש מהן עושין צדקה מאליהן, ויש שאם אתה תובען הם נותנים, ויש שאת תובען ואין עושין". וכך גם תכונה נוספת בעץ ובפרי האגוז: "מה אגוז זה עצו משמר פריו, כך עמי הארץ שבישראל מחזיקין בדברי תורה". ובפסיקתא רבתי: "א"ר לוי: האגוז הזה יש בו שלושה מינים: אגוזי פרך ובינונים וקטרונים. של פרך שנפרך מעצמו, והבינונים אתה מקיש עליו והוא נשבר, והקטרונים (יש) מתקשה לשבר ואתה מקיש עליו באבן ושברו אעפ"כ אין בו תוחלת. כך הוא ישראל, יש בהם בני אדם שהם עושים מצוה מעצמם - אילו של פרך, ויש בהן שאתה תובעם למצוה ומיד הם נותנים - אילו הבינונים, ויש בהם שאפילו אתה מקיש עליו כמה פעמים אין מועיל הימנו כלום. אעפ"כ א"ר לוי: הפתח שאינו פתוח למצוה פתוח לרופא".

⁷ במקבילה בפסיקתא משמע יותר מכך, שגילוי השורשים קשור לא רק לנטיעה ולטיפול השוטף בעץ, אלא בעיקר לריפוי של עץ שלקה במחלה: "כל האילנות בשעה שהם לוקים מכסים עיקריהם והם חיים. אבל האגוז הזה כשלוקה, מגלה שורשיו והוא חי. כך ישראל, מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג)". ולהלכה, יש פשעים שאכן צריך לגלות ויש שמוטב להשאיר כסויים.

א"ר אלעשה: לא היה צריך קרא למימר אלא אל גינת ירק, ואמר אל גנת אגוז?! אלא מלמד שנתן להם כחן של נטיעות וזיון של ירק.⁸

מה אגוז זה אם נופל לתוך הטינופת את נוטלו ומורקו ושוטפו ומדחיו והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה. כך, כל מה שישראל מתלכלכין בעונות כל ימות השנה, בא יום הכיפורים ומכפר עליהם.⁹

אמר ריש לקיש: מה אגוז זה חֶלֶק, דתנינן: ר' שמעון אומר אף בחלקי אגוזים,¹⁰ וכל מי שעולה לראשו ואינו נותן דעתו האיך יעלה הוא נופל ומת ונוטל שלו מן האגוז, כך כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור בישראל ואינו נותן דעתו האיך הוא מנהיג את ישראל, סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם.¹¹

מה אגוז זה אינו יכול לגנוב המכס שלו שהוא נשמע וניכר, כך הם ישראל כל מקום שאחד מהם הולך אינו יכול לומר שאינו יהודי. למה? שהוא ניכר. זהו שכתוב: "כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברכ' ה' " (ישעיה סא).¹²

מה אגוז זה השק מלא אגוזים בידך את נותן לתוכו כמה שומשמים כמה חרדלים והן מחזיקין, כך כמה גרים באו ונתוספו בישראל, הדא הוא דכתיב: "מי מנה עפר יעקב" (במדבר כג ו).¹³

כנגד הפסוק "מכסה פשעיו לא יצליח" עומד הפסוק "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה". ראו מסכת יומא פו ע"ב. וכבר הרחבנו בנושא גילוי החטא או כיסוי - מחלוקת דוד ומשה, בדברינו ["כתב עונוי"](#) בפרשת חוקת ובדברינו ["כסוי החטא או גילוי"](#) ביום הכיפורים.

⁸ לעצים (מטעים) שהם רב שנתיים יש כח חיות גדול יותר הנמשך משנה לשנה, אבל לירק יש יותר גוונים (זיו) של ירוק.

⁹ גם לרימון יש קליפה שמגינה על הפרי, אבל היא נבקעת לעיתים. ובגמרא חגיגה פרק שני מתמקדת תכונה זו של האגוז שניתן תמיד לנקותו מלכלוך וטינופת, בתלמיד חכם שסרח. ראו שם בדף טו ע"ב אחרי העיסוק בחכמת הנסתר, הסיפור על ארבעה שנכנסו לפרדס ואלישע בן אבויה שיצא לתרבות רעה וזכה לכינוי "אחר": "דרש רבא: "מאי דכתיב: אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל? למה נמשלו תלמידי חכמים לאגוז? לומר לך: מה אגוז זה, אף על פי שמלוכלך בטיט ובצואה - אין מה שבתוכו נמאס, אף תלמיד חכם, אף על פי שסרח - אין תורתו נמאסת. אשכחיה רבה בר שילא לאליהו, אמר ליה: מאי קא עביד הקב"ה? אמר ליה: קאמר שמעתא מפומייהו דכולהו רבנן, ומפומיה דרבי מאיר לא קאמר. אמר ליה: אמאי? - משום דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר. אמר ליה: אמאי? רבי מאיר רימון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק! אמר ליה: השתא קאמר: מאיר בני אומר: בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת - קלני מראשי, קלני מזרועי. אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים - קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך. הקב"ה אינו רוצה לומר תורה בשמו של ר' מאיר משום שלמד מאלישע בן אבויה. הוא "משתכנע ומשנה את דעתו" (חלקית) לאחר שרבה בר שילא מציג לפני אליהו את הטענה: רבי מאיר רימון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק. וכבר הרחבנו לדרוש על [אלישע בן אבויה הוא אחר](#) בדפים המיוחדים.

¹⁰ הכוונה למשנה במסכת פאה פרק ד משנה א: "הפאה ניתנת במחובר לקרקע. בדלית ובדקל, בעל הבית מוריד ומחלק לעניים. רבי שמעון אומר: אף בחליקי אגוזים". עצים שיש סכנה בעלייה עליהם "שכשיעלו ידחקו זה את זה ועלולים ליפול ולבוא לידי סכנת נפשות" (קהתי). וגזע עץ האגוז הוא חלק וקשה לטיפוס.

¹¹ גדולים וטובים החליקו על הגזע החלקלק של עץ האגוז. ראו במקבילה בפסיקתא: "האגוז הזה חלוק. מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל, שצריך לשמור עצמו שלא יפול הימנו. כך, כל מי שמשרת את ישראל צריך לשמור עצמו שלא יטול את שלו מתחת ידיהם, כגון: משה וישעיה ואליהו. משה אמר: שמעו נא המורים (במדבר כ ו) ונאמר: לא תביאו את הקהל הזה (שם כ יב). ישעיה אמר: ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו ה) מיד: ובידו רצפה במלקחיים וכו' (ישעיהו ו ו). אליהו: כי עזבו ברייתך בית ישראל (מלכים א יט י ויד) ונאמר: ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתך (מלכים א יט טז). ראו דברינו [שררה](#) בפרשת קרח, דברינו בפרשת יתרו [אני ואתה עומדים בזירה - או נצחת או נצחתי](#), והדף [שררה על הציבור](#) בפרשת שמיני.

¹² היהודים נמצאים ומורגשים בכל מקום. זה לא המצאה של הדורות האחרונים. ראו במדבר רבה טז כד: "בכל מקום שישראל הולך - ניכר הוא, שנאמר כל רואיהם יכירו". לא נכרי אלא ניכר. וכן בדברים רבה טז: "אמר רבי תנחומא: מעשה בספינה אחת שהיתה כולה של גויים והיה בתוכה יהודי אחד. הגיעו לנס אחד, אמרו לאותו יהודי: פלוני, טול מעות ועלה לנס הזה וקח לנו משם מאומה. אמר להם: לא אכסנאי אני? מכיר אני להיכן אלך? אמרו לו: ויש אכסנאי יהודי? בכל מקום שאתה הולך אלהיך עמך. הוי: אשר לו אלהים קרובים אליו ... בכל קראנו אליו". מדרשים מעניינים שיכולים להעיד על תפוצות ישראל בימי המשנה והתלמוד.

¹³ הדרשן קורא את הפסוק לא בלשון שאלה כפי שברור מפשט המקרא שם כאשר משה ואהרן מתפללים בפרשת קרח ועדתו, אלא בלשון פשוטה: כאשר אדם אחד בעם ישראל חוטא, סובל כל העם. וכך גם בדרשה הסמוכה על האגוזים המתדרדרים. על נושא הגיור שנלמד מהפסוק בברכת בלעם יש לדון. ראו המקבילה בפסיקתא: "האגוז הזה נותן בקופה אם מבקש אדם שומשמן ליתן או פילפלין [לקטניות] ביניהם - מחזיקים הם, מה שאין אתה מוצא בשאר הפירות, שאין אתה יכול לעשות כך בתמרים ובתאנים אלא באגוזים. כן ישראל מקבלים כל מי שבא להתגייר". בראש אותה פסיקתא, שכאמור באה בהקשר עם פרשת שקלים ומניית בני ישראל, כמו בפירושים ומדרשים רבים אחרים, משמע שהריבוי של עם ישראל והשלמת החיסרון הם בדרך של ריבוי טבעי: "שאפילו ישראל באים לידי סרחון והקב"ה כועס עליהם ומביא עליהם מדרות והם באים לידי חיסרון אלא חוזרים ומתרבים, כן אתה מוצא בימי דוד שמנה יואב את ישראל והלך מהם שבעים [אלף] איש, וחזרו ורבו בימי שלמה יותר ממה שהיו, מניין? ממה שהשלים הנביא יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב". ראו גם דרשת רבי אבהו בגמרא נדה לא ע"א: "מאי דכתיב מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל - מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם". אבל כאן, הריבוי ומילוי החסר בא דרך התווספות גרים לעם ישראל. ראו שיר השירים רבה בתחילת פרשה ו בה אנו עוסקים על הפסוק: שישים המה מלכים ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר: "ששים - אלו ששים רבוא שיצאו מן עשרים שנה ומעלה, ושמונים פלגשים - אלו שמונים ריבוא שיצאו ישראל ממצרים מן עשרים שנה ולמטה. ועלמות אין מספר - אין קץ ואין סכום לגרים". בדברינו [גם ערב רב עלה איתם](#) בפרשת בא. והכל קשור כמובן באברהם אבינו שהוא אב הגרים כולם ולו הובטח "ושמתי את זרעך כעפר הארץ" (בראשית יג טז). ואברהם קשור אל גינת אגוז: "אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל. זה אברהם" (מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה ו).

מה אגוז זה אֶת־ נוטל אחד מהפרי וכולן מדרדרין ומתגלגלים זה אחר זה, כך הן ישראל - לקה אחד מהן כולן מרגישים. הדא הוא דכתיב: "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף" (במדבר טז כב).¹⁴

אמר ר' ברכיה מה אגוז זה עשוי ארבע מגורות והסירה באמצע, כך היו ישראל שרויין במדבר ארבע דגלים ארבע מחנות ואהל מועד באמצע, הדא הוא דכתיב (במדבר ב') ונסע אהל מועד.¹⁵

דבר אחר: "אל גנת אגוז ירדתי" - זה העולם, לראות באבי הנחל, אלו ישראל, לראות הפרחה הגפן, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, הנצו הרימונים, אלו התינוקות שיושבין ועוסקין בתורה ויושבין שורות שורות כגרעיני רימונים.¹⁶

אבות דרבי נתן נוסח א פרק יח – גל של אגוזים

כנגדן היה רבי יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים ... לרבי טרפון קרא לו גל אבנים. ויש אומרים גל של אגוזים. כיון שנוטל אדם אחד מהן כלן מתקשקשין ובאין זה על זה. כך היה רבי טרפון דומה בשעה שתלמיד חכם נכנס אצלו ואמר לו: שנה לי. מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות והגדות. כיון שיצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה וטוב.¹⁷

מדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה ו – העץ המסתיר את פירותיו

"אל גנת אגוז ירדתי" - אלה ישראל שנתקדשו לפני הר סיני שנמשלו לאגוז. מה האגוז הזה אם הקשתו כולו מפעפע, כך ישראל נוחים כאגוז. א"ר יוסי ב"ר יהודה: מי שלא ראה אגוז ואינו יודע מהו, סבור שמא כולו הוא עצים. פעפע, הרי הוא מוצא אותו אגודות של אוכלין. כך ישראל, האומות שאין מכירין אותן אומרים בעונותיהם הם לוקים. בדקו אותם והם מוצאים אותם אגודות אגודות של מצות.¹⁸

אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ז – עץ עם שורשים וענפים מרובים

ועוד אמרו חכמים: כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה? לאילן שנופו מרובה ושרשיו מועטין.¹⁹ אמר רבא: אילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין פתאום יפול ויהיו נודדים יושבי בצלו. וכל מי שחכמתו מרובין ומעשים טובים מרובין למה הוא דומה? לאילן אגוז שענפיו מרובין ושרשיו מרובין ועומד במקומו ואין הרוח

¹⁴ בבחינת "כל ישראל ערבים זה בזה" (ספרא בחוקותי, סנהדרין כז ע"ב ועוד), דברינו בפרשת בחוקותי. ובמקבילה בפסיקתא רבתי: "כל הפירות יכול אדם ליטול מהם מתוך השק ואין חביריהם מרגישים, בין תמרים בין תותים בין תאנים. אבל האגוז, כיון שאתה נותן ידך ונוטל מהם מעט, כולם מתרעמים ומרגישים, כך הם ישראל, איש אחד חוטא כולם מרגישים: האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף (במדבר טז כב)". הסמך מהפסוק שם בספר במדבר פרשת קרח לא כל כך ברור שהרי שם זו טענת משה נגד עונש לכלל הציבור והיא כאמור בלשון תמיהה אם לא קובלנה.

¹⁵ זהו דימוי לחלק הפנימי של האגוז שכשפותחים אותו לרוחב רואים מרכז עם ארבע שלוחות, מעין מנורה עם ארבעה קנים.

¹⁶ חזרנו לריבוי הפירות בו פתחנו. האגוז הוא אחד מיני הפירות שזוכרים בתנ"ך בכלל ובשיר השירים בתיאורי הטבע והאביב בפרט. ריבוי זה מחזיר אותנו גם אל ליל הסדר לחרוסת אשר אמנם לא התקבלה כמצווה להלכה או התקבלה למעשה כמרכיב חביב ומתוק של קערת ליל הסדר. ממה עושים את החרוסת? ראו תוספות פסחים דף קטז עמוד א על דברי הגמרא שהחרוסת: "צריך לסמוכיה וצריך לקהוייה - ובתשובת הגאונים מפרש לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים תחת התפוח עוררתיק, כפלח הרמון, התאנה חנטה, אמרתי אעלה בתמר, אגוז - אל גנת אגוז ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ".

¹⁷ ראו גם שבחו של רבי עקיבא (וחכמים אחרים) שם: "לרבי עקיבא קרא לו אוצר בלום. למה רבי עקיבא דומה? לפועל שנטל קופתו ויצא לחוץ מצא חטים - מניח בה. מצא שעורים - מניח בה. כוסמין - מניח בה. עדשים - מניח בה. כיון שנכנס לביתו, מברר חטים בפני עצמן, שעורים בפני עצמן, פולין בפני עצמן, עדשים בפני עצמן. כך עשה ר' עקיבא ועשה כל התורה טבעות טבעות". ראו שם גם על ר' אלעזר בן עזריה: "לרבי אלעזר בן עזריה קרא לו קופה של רוכלים. ולמה היה רבי אלעזר דומה לרוכל שנטל קופתו ונכנס למדינה ובאו בני המדינה ואמרו לו שמן טוב יש עמך. פולייטין יש עמך. אפרסמון יש עמך ומוצאין הכל עמו. כך היה רבי אלעזר בן עזריה בזמן שתלמידי חכמים נכנסו אצלו. שאלו במקרא אומר לו במשנה אומר לו בהלכות אומר לו באגדות אומר לו. כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה". עורך וחותר המשנה הפורמלי הוא ר' יהודה הנשיא, אך ר' עקיבא הניח את היסודות והמבנה הכללי, דרך תלמידיו: ר' מאיר ור' שמעון, שהיו מוריו של ר' יהודה הנשיא.

¹⁸ מלבד מדרשי שיר השירים רבה ופסיקתא רבתי יא, יש לנו עוד מדרשים על תכונותיו של האגוז. כאן הכוונה, כך נראה, לתכונה של עץ האגוז שמסתיר את פירותיו ורק כשמתקרבים לעץ ומנענעים אותו הפירות מופיעים (מפעפעים בינות לענפי העץ ועליו). ראו מדרש זה גם בילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקצב: "אל גנת אגוז אלו ישראל שנתקדשו לפני הר סיני שנמשלו כאגוז. מה האגוז הזה אם הקשתו כולו מפעפע. כך ישראל, משנתקדשו נעשו נוחים. א"ר יוסי בר יהודה: מי שלא ראה אגוז מימיו ואינו יודעו, מה סבור שאין בו כלום אלא עצים. פעפעו הרי הוא מוציא אותו מגורות של אוכלים. כך ישראל האומות שאין מכירים אותם אומרים בעונותיהם הם לוקים, בדקו אותם הם מוציאים אותם מגורות מגורות של מצוה".

¹⁹ שגרת הלשון "תנו חכמים" בלשון רבים, היא, במקרה זה מדויקת. את האמרה הזו אנו מוצאים בשני מקומות סמוכים בפרקי אבות. בפרק ג משנה ט בשם ר' חנינא בן דוסא ובמשנה יז שם בשם ר' אלעזר בן עזריה. כבר בין שני מקורות אלה יש המשכיות ופיתוח הרעיון. ובאבות דרבי נתן לעיל יש פיתוח נוסף תוך הצעה לעץ מיוחד שגם שורשיו וגם ענפיו מרובים! זהו עץ האגוז.

יכול לזוז ממקומו וישבו בצלו בני אדם להתנצל נפשם מן החמה. ואין אילן אגוז אלא בעלי תורה דכתיב אל גנת אגוז ירדתי וגו'. אמר גינת אגוז מסיבת חכמים. איבי הנחל אלו תלמידיהם.²⁰

שבת שלום ומועדים לשמחה

מחלקי המים

מים אחרונים: הביטוי בקליפת האגוז כתרגום של הביטוי באנגלית in a nutshell, תופס בהדרגה מקום בלשוננו המתחדשת תדיר ואפשר שאין זה חידוש כל כך ויש לו מקור ואחיזת בית יד עפ"י חלק מהמקורות שהבאנו. קליפות האגוז גם שמשו למשחקי קוביה והימורים, ראו ירושלמי ראש השנה פרק א הלכה ז: "אלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה בריבית ... אחד המשחק בפסיפסין ואחד המשחק בקליפי אגוזים ורימונים. מאימתי מקבלין אותו? משישבור את פסיפסיו ויבדק ויחזור בו חזרה גמורה".

²⁰ אילן שתקוע היטב בקרקע הגם ששורשיו גלויים, נופו מרובה ומצל, פירותיו מוסתרים אך רבים, קליפתו מגינה על פריו, מתחדש ומתחלף כל שנה ורק מי שמיומן יכול לטפס עליו – זהו עץ האגוז. מזל שהוא נזכר לפחות פעם אחת במקרא, בשיר השירים, שאם לא כן, איך היינו דורשים עליו?